

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.2 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.3 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้

2. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

- 2.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 2.2 รูปแบบในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- 2.3 แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

3. ความหมายของหลักสูตร
4. องค์ประกอบของหลักสูตร
5. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นตรงกับภาษาอังกฤษว่า indigenous knowledge หรือ wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อของท้องถิ่น ดังนั้นคำว่า " ภูมิปัญญาท้องถิ่น " (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) จึงมีความหมายว่า เป็นองค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสม สืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ หรือ แก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ .2541 ข)

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145 - 146) ให้ความหมายคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ฐานฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ ส่วนที่เป็นนามธรรม เช่น ปรัชญาการดำเนินชีวิต คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน กับส่วนที่เป็นรูปธรรมเช่น การทำมาหากิน หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2530 : 75) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาแบบที่เราเรียน ผสมกลมกลืนกันเชื่อมโยงกันหมด

อภิชาติ ทองอยู่ (2530 : 37) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง พินความรู้ความสามารถ หรือสิ่งที่ปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับโลกแวดล้อมของชาวบ้าน ซึ่งมีอยู่ตลอดเพราะในโลกแวดล้อมหนึ่งๆ นั้นมีแบบแผนทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และความเชื่อที่เป็นโครงสร้างของสังคม

รัตนะ บัวสนธ์ (2535 :17) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่คนของบุคคลที่มีตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแสดงออกให้เห็นจากระบบความเชื่อ ค่านิยมในการดำเนินชีวิต กระบวนการดังกล่าวจะมีรากฐานจากหลักคำสอนทางศาสนา คติประเพณี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย

สามารถ จันทร์สุรย์ (2536 : 53) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 4) กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ทรัพยากรความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคน หรือเป็นลักษณะสากลที่หลากหลาย ท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละท้องถิ่นเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น การประกอบประเพณี พิธีกรรมของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้กระทำสบายใจรู้สึกอบอุ่นไม่โดดเดี่ยว ให้คุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกถือว่าเป็นพลังทางศีลธรรม หรือประเพณีการรวมกำลังช่วยเหลือกันทำงานที่ใหญ่หลวงเกินวิสัยที่จะทำได้สำเร็จคนเดียว เช่น การลงแขกสร้างบ้าน การลงแขกสร้างวัด การลงแขกสร้างถนน หรือขุดลอกแหล่งน้ำ เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน ภายในชุมชนทำให้เกิดความเป็นหนึ่งอันเดียวกัน โดยทั่วไปภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนเป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่น คือ สร้างสำนึกเป็นหมู่คณะสูงทั้งในระดับครอบครัว และเครือญาติ

ประคอง นิยมมานเหมินท์ (2538 : 47) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย มีความสะดวกสบายสุขสงบ และบันเทิงใจอาจเป็นระบบความรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาก่อนหรือเป็นระบบความรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้

มาลินี หายคำข้าว (2538 : 14 - 15) สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้ และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษหรือได้รับจากการศึกษา และอบรมในสถาบันทุกสถาบันภายในท้องถิ่น อันได้แก่ วัด ครอบครัว สถานประกอบการ และองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งความรู้ และประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่นที่ได้รับจากการทำงาน การประกอบกิจกรรมต่างๆ และการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม

วิชา ทรวงแสง (2538 : 64) ให้ความหมายคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ที่ท้องถิ่นได้สะสม ถ่ายทอดปรับปรุงสืบต่อกันมาปรากฏเป็น ความสามารถ วิธีการ เครื่องมือ ที่สามารถใช้ควบคุมแก้ปัญหา หรืออำนวยความสะดวกและท้องถิ่นได้

ประกอบ ใจมั่น (2539 : 63) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า เป็นองค์ความรู้ และประสบการณ์ต่างๆของบุคคลในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ หรือได้รับโดยการศึกษาอบรมจากสถาบันในชุมชนได้แก่ วัด ครอบครัว รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์การทำงาน การประกอบอาชีพ และกรเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งอาจจะเป็นแนวคิดกิจกรรมและบุคคลที่ได้รับถ่ายทอดให้เป็น ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงความรู้ ความสามารถและทักษะของกลุ่มคนในท้องถิ่น รวมทั้งการประกอบอาชีพ ซึ่งสร้างขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น

1.2 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคำจำแนกหรือแบ่งแยกได้หลากหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ หรือวัตถุประสงค์ที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ ในการเรียนรู้ หรือถ่ายทอด เช่น

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533 : 12 - 40) แบ่งประเภท และลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ 3 ลักษณะดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพหุเกษตรกรรม หรือ การประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลย์ สอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งเน้นเพื่อพึ่งพาตนเองมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่นการทำวนเกษตร
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม เช่น การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

อย่างไรก็ตามลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 ลักษณะไม่สามารถที่จะแยกกันอย่างชัดเจน การที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน จึงต้องมีการสำรวจภูมิปัญญาที่ใช้กันในท้องถิ่น และกระตุ้นเร้าให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญานั้น เพื่อให้มีการถ่ายทอดสืบสานไปถึงรุ่นลูกหลานต่อไป

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534 : 3) กล่าวว่าภูมิปัญญาอาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุ และการกระทำทั้งหลาย

2. เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ *do* แนวทางในการแก้ไข และป้องกันปัญหาทั้งการสร้างความสุขสงบให้แก่ชีวิต

อังกูล สมคะเนย์ (2535 : 62) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็น 4 ประเภท คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการส่งสมถ่ายทอดกันมา

กลุ่มที่ 2 เป็นเรื่องของศิลป วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ 3 เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น ที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย

กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องของแนวคิด หลักปฏิบัติและ เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539) กำหนดสาขาย่อยของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทำการคัดเลือกและเชิดชูผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม 5 สาขาดังนี้

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการเกษตร เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรคและแมลงและรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี ฯลฯ

2. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร การรักษาการถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคารพแม่น้ำ แผ่นดิน พืชพันธุ์ ัญญาหาร และโบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ

3. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการสวัสดิการและธุรกิจชุมชน ได้แก่

3.1 กองทุนต่างๆในชุมชน เช่น สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มตั้งจะออมทรัพย์ ฯลฯ

3.2 กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ

4. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรคและการป้องกัน เช่น หมอพื้นบ้านหมอธรรม และผู้รอบรู้เรื่องสมุนไพร

5. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการผลิต และการบริโภค เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ให้สามารถบริโภคได้โดยตรง ได้แก่ การใช้เครื่องสีมือ และครกตำข้าว การรู้จักประยุกต์เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้แปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าสู่ตลาด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 ข : 24 - 26) กำหนดสาขาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 10 สาขาค้างนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานองค์ความรู้เดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิต และบริโภค) หมายถึงการรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เป็นการชะลอการนำเข้าสู่ตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชน ท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสม บริหารกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทาง ด้านศิลปสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม วรรณกรรม หัตถศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินการต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดจนทั้งองค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย เช่นการจัดการศึกษาของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศึกษาตลอดทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้นกรณีการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีต่างๆ เป็นต้น

การแบ่งประเภทภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นวิถีชีวิตในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ มีความหลากหลายตามสภาพท้องถิ่น ซึ่งมีผู้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145) ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี เป็นต้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534 : 3) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาไว้ว่า

1. ภูมิปัญญา เป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมหน่วยใดๆ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัวของสังคมนั้น
2. ภูมิปัญญา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ ของสังคมนั้นซึ่งความเชื่อนั้นอาจยังไม่มียุติฐานยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เวรกรรม เรื่องสวรรค์ ตายแล้วไปไหน
3. ภูมิปัญญา คือ ความสามารถ หรือแนวทางการแก้ปัญหาหรือป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว
4. ภูมิปัญญาทางวัตถุในหน่วยสังคมใดๆ เช่น เรือชนบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสุขสบายตามสภาพ เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม ในหน่วยสังคมใดๆ ตัวอย่างครอบครัว เช่น การกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติตัวของคนต่างๆ ในครอบครัว จนทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ก็นับเป็นภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ คือ
 - 5.1 ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
 - 5.2 ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน

5.3 ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญามี 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุประสงค์กระทำทั้งหลาย เช่น การเกษตร ทัศนกรรม ศิลป ดนตรี ฯลฯ

2. เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งการสร้างความสะดวกสุขให้กับชีวิตมนุษย์

ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวจะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในรูปแบบดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิต หรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตร หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลย์สอดคล้องกับธรรมชาติมุ่งการพึ่งพาตนเอง เป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำสวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

2. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

การศึกษาของไทยในอดีตพบว่า การจัดการศึกษาโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งนั้นตกต่ำลงมาก เนื่องจากระบบการศึกษาของเราได้รับการศึกษาจากต่างประเทศเข้ามาแทบทุกเรื่อง เมื่อการศึกษาของไทยรับรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างประเทศตะวันตกเข้ามานั้น ทำให้ได้รับอิทธิพลเข้ามา 2 ระลอก (รุ่ง แก้วแดง 2543 : 212 - 213)

ระลอกแรก มีการจัดตั้งโรงเรียนใหม่ ได้มีการรับเอาเนื้อหาและรายวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในระบบการเรียนการสอนของประเทศตะวันตก เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศเข้ามาสอนในโรงเรียนของไทย ส่วนวิชาหน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม และภาษาไทย ได้มีการดัดแปลงจากวิชาที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทย โดยนักการศึกษาของไทยรุ่นแรก ๆ พัฒนาขึ้น แล้วนำไปใช้เป็นเนื้อหาวิชาสอนในโรงเรียน

ระลอกที่ 2 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้ส่งนักศึกษาไทยไปศึกษาในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นได้นำหลักสูตรการศึกษาของประเทศอเมริกาเข้ามาเป็นหลัก วิชาที่เคยเป็นภูมิปัญญาของไทยที่สอนโดยวิถีชีวิตไทยก็หมดไป แม้จะเหลืออยู่ในหลักสูตรบ้าง แต่ก็ถูกละเลยไม่ได้รับความสำคัญ ครูสอนวิชา

ภูมิปัญญาไทย และครูที่มีความรู้สมัยใหม่ก็ไม่สามารถดัดแปลงให้เข้ากับการเรียนการสอนที่เป็นภูมิปัญญาไทยได้

การเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทยที่อยู่ในระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันน่าจะเหลืออยู่ไม่ถึงร้อยละ 5 ของจำนวนเนื้อหาและกิจกรรมทั้งหมด

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น หมายถึง การนำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนนักเรียน โดยกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ ซึ่งทั้งเนื้อหาวิธีการสอนจำนวนคาบและเวลาเรียนขึ้นอยู่กับข้อกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนการสอนรูปแบบนี้ โรงเรียนต้องสำรวจความต้องการ และศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนของผู้ทรงภูมิปัญญา ทั้งด้านเนื้อหา ผู้สอน สถานที่และผลกระทบที่จะมีต่อชุมชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องนำมาจัดทำเป็นเนื้อหาวิชา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2539, หน้า 13) คือ

1. ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนพื้นฐานของชุมชน ซึ่งมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก การจัดการศึกษาในแนวนี้จึงเป็นการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะมีระบบการบริหารจัดการ และสร้างกระบวนการเรียนรู้แยกออกจากระบบราชการ แต่จะมีจุดที่เชื่อมโยงความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน หลักสูตรตามแนวทางนี้เป็นหลักสูตรเฉพาะของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่าน มีบางแห่งได้พัฒนาเป็นหลักสูตรขององค์กรชุมชน

2. มีการเพิ่มเติมเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาไทย และนำมาสอดแทรกไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น จึงเป็นการเสริมสร้างกิจกรรมการเรียนในระบบ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาตามกระแสหลัก และควรพัฒนาท้องถิ่นต้องไม่ละทิ้งความสำคัญของชุมชนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอดแทรกไว้ในหลักสูตร จึงจะเป็นการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนในระบบ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในแนวนี้เป็นหลัก และต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ในเวลาเดียวกันต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3. ต้องเตรียมความพร้อมของบุคลากร โดยมุ่งเน้นให้ความรู้และความเข้าใจให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารและปฏิบัติ

4. สำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยศึกษาเชื่อมโยงจากอดีตเชิงประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน สามารถรอบรู้เกี่ยวกับชุมชนในทุกด้าน

5. ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร เพื่อกำหนดแนวทางการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

6. จัดทำแผนการเรียนการสอนโดยความร่วมมือระหว่างครูและ วิทยากรท้องถิ่น
7. การประเมินผลและปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงาน

2.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆ อยู่รอดมาได้ถึงทุกวันนี้ เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐาน แห่งการดำรงชีวิตสามารถรักษาสมดุลระหว่าง ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกับ ผู้คนในสังคมเดียวกัน และกับสังคมอื่นๆ ความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่ และถ่ายทอดสืบต่อกันมา บางส่วนนั้นอาจหายไปแต่ก็มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรง และทางอ้อมซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น ปฐม นิคมานนท์ (2535 : 279 - 281) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบ ทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลีกัน กันเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

2. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะ tam: กล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่นความสามารถใน การรักษาโรค งานศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่างๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายใน ครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในสายตระกูล

3. การฝึกจากผู้รู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการ ถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย

4. การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อารมณ์และความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้น ด้วยการคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน ช่างฆ้อง

5. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้บางอย่าง เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจ หรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน เป็นต้นว่า มีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับ เข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการทำนายทายทักได้ ซึ่งยังไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

ในทำนองเดียวกัน จารูวรรณ ธรรมวัตร (2531 : 63- 64) และสามารถ จันทร์สุริย์ (2536 : 50 - 51) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกได้ ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจเช่นการละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำ หรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นเกมปริศนาคำทาย

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มานานพอสมควรแล้วและเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่า

โดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา พิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะต้องมีการขึ้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาววิธีการถ่ายทอด ในรูปแบบการบันเทิง เช่น สอดแทรกในคำร้องของบันเทิง ในคำร้องของลิเก ลำตัด โนรา เพลงบอก หนังสือลูกภาคใต้ หนังสือลูกภาคอีสาน (หนังสือแม่ทวย) กลอนรำคำผญา คำสอนของภาคอีสาน คำสอนของภาคเหนือ เป็นต้น

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆ อาจจะได้ 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษรได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ส่วนแบบเป็นลายลักษณ์อักษร นั้นในอดีตส่วนใหญ่ได้จารึกหรือเขียนใส่ใบลาน หรือ สมุดข่อย ที่ชาวบ้านภาคใต้เรียกว่า บุคค่า บุคขาว ส่วนในปัจจุบัน การสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็ว มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา เช่น หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอื่นๆ

สรุปการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีลายลักษณ์อักษร และไม่มีลายลักษณ์อักษร โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอด คือ

1. องค์คติ(Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความถือความเข้าใจ อุดมการณ์ต่างๆ
2. องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น
3. องค์วัตถุ (Instrumentally and Symbolic Objects) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่าง สามารถจับต้องได้ เช่น ผลผลิตทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่างๆ เช่น ภาษษา เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 ข :9 - 92) ได้กล่าวว่า การถ่ายทอดหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิท เพื่อนสนิท หรือเป็นลูกหลานอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ หรือเพื่อนที่สนิทกัน
2. การถ่ายทอดโดยการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม
3. การทดลองปฏิบัติโดยชักตามคนอื่นเป็นการถ่ายทอดความรู้ แต่มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีการลองผิดลองถูก และอาจทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ
4. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันคว่ำจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบความสำเร็จดีกว่าการทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้และประสบการณ์

การเรียนรู้ในชุมชนของชนบทนั้นเมื่ออยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกทั้งหมดในลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ แต่บางอย่างก็ต้องปรับและประยุกต์ให้

ใช้ได้ อย่างเหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชุมชน ซึ่งสามารถ
สรุปเครือข่ายการเรียนรู้ ที่สำคัญได้ดังนี้

1. เครือข่ายในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้เฉพาะญาติ
สนิท และบุคคลในครอบครัวเดียวกันเท่านั้น
2. เครือข่ายในระดับชุมชนซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ใน
ชุมชนเดียวกัน เช่น ถ่ายทอดโดยผู้นำชุมชนให้กับชาวบ้าน หรือสมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพ
เดียวกัน
3. เครือข่ายในระดับองค์กร ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานต่างๆ
เช่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน โดยการผ่านเข้ามาทางผู้นำชุมชน เช่น ครู พระสงฆ์
ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

2.2 รูปแบบในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

กรมวิชาการ โดยกองวิจัยทางการศึกษา (2542 : 20 - 27) ได้เสนอวิธีการ
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มวิชาต่างๆ ในระดับประถม
ศึกษา แยกเป็นรายกลุ่มประสบการณ์ คือ

ในแต่ละกลุ่มวิชา ซึ่งได้แก่กลุ่ม ทักษะคณิตศาสตร์ กลุ่มทักษะภาษาไทย
กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ
และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ซึ่งครูผู้สอนได้ดำเนินการในแต่ละกลุ่มวิชาดังนี้

1. ความเป็นผู้กำหนดกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัด
การเรียนการสอนตามรายวิชา และพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กเรียนรู้โดยคัดเลือกเนื้อหา
หรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
2. เชิญเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญา
ชาวบ้านช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือ ช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนในการ พัฒนาหลักสูตรและ
จัดการเรียนการสอน

กรณีการ ปัญหาส่งเสริม (2541 : 13 - 14) กล่าวว่า รูปแบบในการนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษานั้น ท้องถิ่นแต่ละแห่งสามารถจัดประสบการณ์ให้กับ
นักเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้หลายรูปแบบตามสภาพความเหมาะสม และสามารถ
พิจารณาารูปแบบในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. วิทยากรท้องถิ่น โดยสามารถที่จะขออนุญาตนำบุคคลที่สืบทอด หรือเป็น
ตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนในโรงเรียนได้ตามระเบียบและวิธีการที่ทางราชการกำหนด
2. การฝึกงานของนักเรียน โดยสามารถที่จะนำนักเรียนไปศึกษา ฝึกปฏิบัติ
หรือเรียนรู้ในแหล่งวิทยาการชุมชน เช่น โรงสี โรงนา หรือสถานที่ปฏิบัติงานของครอบครัว
หมู่บ้าน

3. การจัดทำหลักสูตรเฉพาะ โดยจัดทำหลักสูตรเพื่อทำหน้าที่นักเรียนได้
เรียนเป็นการเฉพาะ ที่สามารถกำหนดในทุกกลุ่มประสบการณ์ ตามลักษณะของปัญหาที่
สามารถนำมาพิจารณาด้วยทอด

4. บูรณาการกับกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ โดยมีภาระงานปฏิบัติที่หลากหลาย
ประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการเรียนรู้การสอนทั้งตัวหนังสือ กระบวนการ และบูรณาการในระหว่าง
กลุ่มประสบการณ์ที่หลักสูตรกำหนด

5. แหล่งการเรียนรู้ชุมชน โดยพัฒนาโรงเรียนและชุมชนให้มีการประสานงาน
เพื่อทำหน้าที่รวบรวมสะสม การบริการด้านความรู้แก่นักเรียนและชุมชนตามสภาพและความ
ต้องการของท้องถิ่น

6. กิจกรรมนอกหลักสูตร โดยจัดในรูปแบบกิจกรรมความสนใจหรือโครงการ
เสริมหลักสูตรในลักษณะของค่ายความรู้ต่างๆ ที่นอกเหนือจากสิ่งที่หลักสูตรกำหนด ทั้งนี้ควร
พิจารณาความสนใจความต้องการของชุมชน และความเหมาะสมของท้องถิ่นเป็นหลัก

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 97 - 98) อธิบายการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน
ของผู้สอนโดยเน้นการถ่ายทอดความรู้ควบคู่กับกระบวนการผลิต ซึ่งเป็นรูปแบบในการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลง ส่งความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม ตามวัตถุประสงค์
ประสงค์ของการเรียนโดยได้เสนอรูปแบบการสอนและการเรียน ดังนี้

- 1. การสอน มีหลายวิธีดังนี้
 - 1.1 การเล่าเรื่องราว
 - 1.2 การต่อวีดิชา การต่อเพลง
 - 1.3 การพาดู พาท่า
 - 1.4 การบอก การเทศน์
 - 1.5 การให้เลียนแบบ
 - 1.6 ทบร่องที่คล่องตัว
 - 1.7 การอ่านจากตัวรา ใบลาน คัมภีร์โบราณ
 - 1.8 การทดลองทำ
 - 1.9 การเข้าสู่ชีวิต
 - 1.10 การสังเกต
- 2. การเรียน มี 2 วิธี ดังนี้
 - 2.1 การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนพื้นฐานของชุมชน หมายถึง การ

เรียนที่นำเอาเนื้อหา ภูมิปัญญาไทย และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียน
กิจกรรมของชุมชนเป็นสื่อการเรียนการสอน ในรูปแบบนี้จะทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนได้
ตั้งแต่การทำหนดนโยบายการจัดการศึกษาในโรงเรียน การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน
ตลอดถึงการติดตามประเมินผล ทั้งนี้กิจกรรมทางการศึกษาต่างๆต้องอยู่บนฐานของชุมชนซึ่ง

หมายถึงชุมชนจะต้องมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเอง สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ พัฒนาความรู้ สร้างความรู้ใหม่ให้กับชุมชน โดยมีการบริหารจัดการโดยชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการกำหนดกิจกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน กับโรงเรียนในความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนพื้นฐานของชุมชน นั้นโรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเรียนในโรงเรียนและการเรียนในชุมชน จึงถือเป็นกระบวนการเดียวกัน

2.2 การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนพื้นฐานของโรงเรียน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาไทย และวิธีสอนแบบภูมิปัญญาไทยมาสอนให้นักเรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ ซึ่งทั้งเนื้อหา วิธีสอนจำนวนคาบและเวลาเรียน ขึ้นอยู่กับการกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนรู้แบบนี้ โรงเรียนต้องสำรวจความต้องการ และศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งด้านเนื้อหาผู้สอนและผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม นำมาจัดทำเป็นเนื้อหาวิชาภูมิปัญญาไทยผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

รูปแบบดังกล่าวข้างต้น ครูสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาได้หลายรูปแบบด้วยกัน โดยนำรูปแบบดังกล่าวมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เข้ากับจุดประสงค์และเป้าหมายของหลักสูตร

ในการจัดการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้เป็นมวลดประสบการณ์ สำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในลักษณะของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องพัฒนาจากสภาพที่เป็นอยู่ของตนเองโดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จะทำให้เกิดการพัฒนาจากพื้นความเป็นไทยเข้าสู่การเป็นประชาคมโลกจึงสามารถรู้เท่าทันสามารถปรับตัวและพัฒนาอยู่ในสภาพของโลกในอนาคตที่เหมาะสม ตลอดจนเป็นการกระจายอำนาจทางความคิดให้แก่บุคคล ชุมชน เพื่อสร้างความเจ็บแสบแหลมทางปัญญา ความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อมสืบไป (ปรีชา บั้ววิรัตน์เลิศ : 12 – 18)

2.3 แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
รัฐบาลมีนโยบายในการดำเนินการในระดับต่างๆ ดังนี้

2.3.1 นโยบายระดับชาติ ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน พ.ศ. 2543 วงการศึกษาไทยได้เล็งเห็นความสำคัญของท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษามากขึ้น ดังเช่น

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 230 – 241) ที่ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของชาติ จะประสบผลสำเร็จนั้น มียุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทย เพื่อเป็นที่พึ่งในด้านองค์ความรู้ และเป็นคณะกรรมการตัดสินใจเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเพื่อการเรียนการสอน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 มีสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทยและเป็นการศึกษาไทยเพื่อดำเนินการส่งเสริมการศึกษา และวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทย สถาบันนี้จะบริหารโดยกลุ่มนักวิชาการที่สนใจเรื่องภูมิปัญญาไทย ร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เตรียมเสนอเป็นนโยบายต่อรัฐบาล เพื่อสามารถจัดตั้งกองทุนดังกล่าวได้

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทย เพื่อกระตุ้นภูมิปัญญาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ในอนาคตควรมีการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นครบทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การยกย่องและให้รางวัลครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งครูภูมิปัญญาไทยในปัจจุบัน จะต้องได้รับการยอมรับให้เทียบเท่าครูปกติที่เรียนมาตามระบบโรงเรียน ไม่ควรให้ครูภูมิปัญญามีศักดิ์ต่ำกว่าครูที่เรียนตามแผนการศึกษาแบบตะวันตก อย่างเป็นอยู่ในปัจจุบัน

ยุทธศาสตร์ที่ 6 สร้าง Home Page ของศูนย์การเรียนรู้และองค์กรภูมิปัญญาทั้งหลาย ซึ่งเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันได้ จะเป็นศูนย์ข้อมูลที่ทำให้การส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทยมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 184 -185) ได้เสนอแนะมาตรการเพื่อให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา และสามารถจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรมดังนี้

1. จัดให้มีระเบียบ ข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาโดยใช้หลักสูตรที่มีสภาพเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน เช่น การจัดแบ่งกลุ่มประสบการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์ และการประเมินผลสัมฤทธิ์มากขึ้น

2. กำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในสัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากล

3. ให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำแผนแม่บท เกี่ยวกับการเรียนการสอนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชุมชน

4. จัดให้มีระเบียบข้อบังคับที่เปิดโอกาสให้ ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเข้ามาดำรงตำแหน่งครูภูมิปัญญา ทั้งนี้ต้องมีการให้เกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับครูในระบบราชการ

5. จัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริม
ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ และประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทย

2.3.2 นโยบายระดับโรงเรียน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัด
การศึกษาในระดับโรงเรียนนั้น หมายถึง การนำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และ วิธีการสอน
แบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนนักเรียนโดยกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรก เข้าสู่เนื้อหาวิชา
ที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร แต่ระดับทั้ง เนื้อหา วิธีการสอน จำนวนคาบ และเวลาเรียน
ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนการสอนรูปแบบนี้ โรงเรียนต้อง
สำรวจความต้องการและศักยภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ทรงภูมิปัญญา
ทั้งด้านเนื้อหา ผู้สอน สถานที่ และผลกระทบที่มีต่อชุมชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ
สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องนำมาจัดทำเป็นเนื้อหาใน วิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
2539 ก : 19)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545 : 50 -57) ได้เสนอแนว
ทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในระดับนี้ เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงาน
ดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น โรงเรียน
ต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม ตามที่ปรากฏจริง คือ

- 1.1 เป็นสภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสภาพของสังคมที่แท้จริง
- 1.2 เป็นสภาพปัญหาความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง ประชาชน
- 1.3 ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญ เพื่อพัฒนาชีวิตเศรษฐกิจ และ
สังคมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น
- 1.4 ช่วยนักเรียนให้นักเรียนรู้สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความรักถิ่น
ฐาน และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นให้มีสภาพดีขึ้น
- 1.5 ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่นักเรียนเฉพาะกลุ่ม ที่มีความ
ต้องการให้ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

2. ประสานความร่วมมือ สร้างเครือข่ายกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการ
สร้างเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับโรงเรียนนั้น ต้องมีการวางแผนในการดำเนินงานในเรื่องนี้
อย่างเป็นระบบ และมีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างดี มีประสิทธิภาพ โดยวางแผนการปฏิบัติงาน
ดังนี้

2.1 แต่งตั้งคณะทำงาน โดยประกอบด้วยกรรมการโรงเรียน ผู้ทรง
ภูมิปัญญา คณะครูในโรงเรียน

2.2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในชุมชนไว้ที่โรงเรียน

2.3 ร่วมกันจัดหลักสูตรท้องถิ่นโดยคณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประถมศึกษา

3. ความหมายของหลักสูตร

3.1 ความหมายของหลักสูตร ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

โบซอง (Beauchamp, 1964) ได้ให้คำนิยามหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2508) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้แก่เด็กได้เรียนเนื้อหาวิชา ทักษะ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และสิ่งแวดล้อม หรือ สิ่งอะไรก็ตามซึ่งเรามุ่งหวังจะให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นกับเด็ก เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกับเด็ก เราถือว่าเป็นหลักสูตรทั้งสิ้น

ปิฎก สานทร (2526) กล่าวไว้ว่าหลักสูตรคือบรรดามวลประสบการณ์ที่จัดให้แก่เด็กนักเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ปรารถนา

สวัสดิ์ จงกล (2527) กล่าวไว้ว่า หลักสูตร คือ ข้อกำหนดที่ระบุจุดมุ่งหมายการศึกษา เนื้อหาสาระและเกณฑ์การวัดผล ซึ่งจัดให้นักเรียนเรียนรู้เพื่อให้มีความรู้ เจตคติ ทักษะและพฤติกรรมสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

บุญมี เณรยอด (2538) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ใน 2 ลักษณะทั้งความหมายในวงแคบและ ในวงกว้าง ความหมายในวงแคบ หลักสูตร หมายถึง วิชาและเนื้อหาวิชาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียนแต่ละชั้น ที่จะต้องเรียนอย่างไร มากน้อยเพียงใด ความหมายในวงกว้าง หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนได้รับความรู้มีทักษะเกิดเจตคติที่ดีอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิต

ความหมายในวงกว้างครอบคลุมไปถึง 4 หัวข้อคือ

1. เอกสารหลักสูตร
2. กระบวนการเทคนิควิธีการสอนของครู
3. กระบวนการเรียนของนักเรียน
4. การจัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

ธำรง บัวศรี (2531) กล่าวไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนที่ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดมุ่งหมายการจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและ มวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

กรมวิชาการ (2534) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นในและ นอกโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่เหมาะสม

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรมีความหมายครอบคลุมตั้งแต่เอกรรณนาทางการจัดการศึกษาแต่ละระดับ จึงประกอบด้วยกลุ่มวิชาของเนื้อหาวิชาโครงสร้าง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและรวมถึงมวลประสบการณ์ต่างๆที่ทางโรงเรียนจัดให้นักเรียนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนและเกิดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี สามารถนำไปพัฒนาการดำรงชีวิต

4. องค์ประกอบของหลักสูตร

4.1 องค์ประกอบของหลักสูตร มีผู้ให้แนวคิดไว้หลายลักษณะแตกต่างกันไป แต่ในหลักการและสาระสำคัญแล้วจะมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ

บุญมี เณรยอด (2538) ได้สรุปองค์ประกอบของหลักสูตรไว้สี่ประการ ได้แก่ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตร

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 235 - 241) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรว่าประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

1.1 จุดหมาย ซึ่งแยกออกเป็น

1.1.1 จุดหมายทั่วไป

1.1.2 จุดหมายเฉพาะ

2. เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งแยกออกเป็น

2.1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา

2.2 ความคิดรวบยอดและหลักการ

2.3 การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์

2.4 ทักษะทางกาย

2.5 เจตคติและค่านิยม

2.6 การประเมินผล

3. ส่วนประกอบอื่นที่นำบรรจุไว้ในหลักสูตร ได้แก่

3.1 เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร

3.2 การเสนอแนวทางในการจัดการเรียนการสอน

3.3 การเสนอแนวทางใช้สื่อการเรียนการสอน

3.4 การเสนอแนวทางเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน

5. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

5.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

กรมศึกษาธิการ (2535) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น คือ รายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ส่วนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

คือการปรับและเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนพัฒนาวิธีสอนให้หลากหลายทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม และจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติมซึ่งสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาต เพราะไม่ได้แก่จุดประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลาง

สังค อุทรานันท์ (2532) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1. การปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น
2. การสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง

หน่วยศึกษานิเทศน์ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ (2536)

ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่าเป็นลักษณะของการปรับ และเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาวิธีการสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอนและหลักสูตรเพิ่มเติมซึ่งการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาตจากกรมวิชาการ ส่วนหลักสูตรท้องถิ่นหมายถึงรายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำเพิ่มขึ้นเฉพาะท้องถิ่น ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท

ทัศนีย์ สุขเกษิ (2535) ได้กล่าวถึงการปรับหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นสามารถทำได้โดยการปรับแผนการสอน สื่อการเรียน เนื้อหาและวิธีสอนของครูดังนี้

1. การปรับ หมายถึง การปรับเนื้อหาสาระ และมวลประสบการณ์หลักสูตรแกนกลางให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น

2. การขยาย หมายถึง เนื้อหาใดที่ในท้องถิ่นรู้จักกันดีก็ควรให้ผู้เรียนได้เรียนลึกลงไปอีก

3. การเพิ่ม หมายถึง เพิ่มเนื้อหา เป็นสื่อเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่ควรรู้แต่ละด้านที่ในท้องถิ่นอื่นไม่จำเป็นต้องรู้

กรมวิชาการ (2532) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คือ

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม

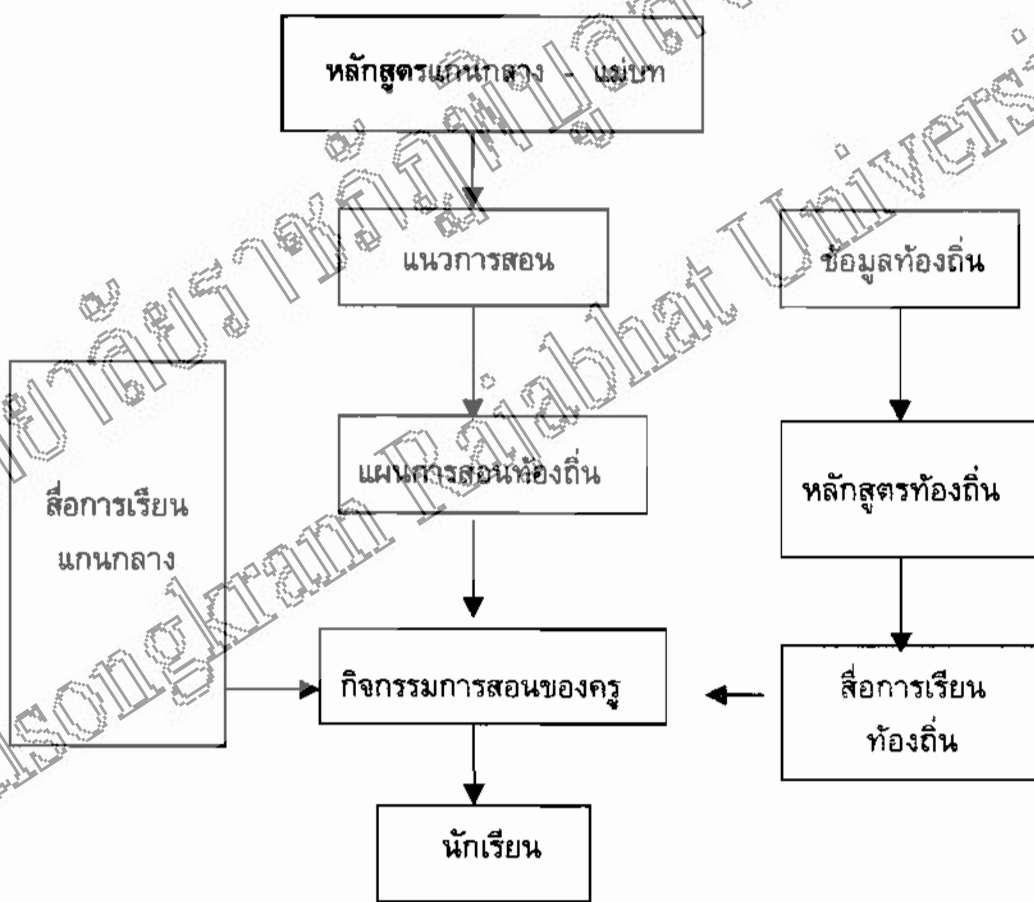
2. การปรับเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาจาก ทั้งที่กำหนดให้ในคำอธิบายรายวิชาการจัดเนื้อหาวิชา หรือรายวิชาขึ้นใหม่

3. การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน

4. การจัดหนังสือ คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ คู่มือการเรียนการสอน แบบฝึกหัดต่างๆ

5.2 ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง รายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียน การสอน เอกสารความรู้ หนังสือประสบการณ์ ที่จัดทำขึ้นให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องราวของตนเอง ชีวิตเศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมอย่างลึกซึ้ง ทั้งสามารถนำประสบการณ์นั้นมาพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิต อาชีพ และสังคมได้ยิ่งขึ้น หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทตั้งแผนภูมิ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2534 ก : 7)

แผนภูมิ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแกนกลางกับหลักสูตรท้องถิ่น

พจนอม แก้วกำเนิด. (2533 : 34) ได้กล่าวว่าคุณลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่นจะมีลักษณะแตกต่างจากหลักสูตรแม่บทที่ใช้ทั่วประเทศ ดังนี้

1 เป็นหลักสูตรสอดคล้องกับคำอธิบายในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาเป็นหลักสูตรในโครงสร้างรายวิชาบังคับหรือเลือกเสรี

2 มีเนื้อหาสาระสอดคล้องและเป็นไปตามสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ของแต่ละท้องถิ่นโดยเฉพาะ

3 มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ แผน และแนวโน้มของการพัฒนาท้องถิ่น

4 มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งให้นักเรียนได้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น

5 มีวัตถุประสงค์และเนื้อหาสาระสนองความต้องการของนักเรียนเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะในการส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการและงานอาชีพ

6 มีวัตถุประสงค์ให้นักเรียน รู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง รักท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 ข : 69) กล่าวว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่ดีที่โรงเรียนจัดทำและพัฒนาขึ้น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิต สภาพเศรษฐกิจสภาพที่ปรากฏจริงในท้องถิ่น ควรมีเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์ที่จำเป็น 5 ประการ คือ

1. เป็นสภาพชีวิต สภาพเศรษฐกิจและสภาพสังคมจริงของท้องถิ่น

2. เป็นสภาพปัญหา ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนในท้องถิ่น

3. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น

ให้ดีขึ้น

4. ช่วยนักเรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความรัก และมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นให้มีสภาพดีขึ้น

5. ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่นักเรียนเฉพาะกลุ่ม ที่มีความต้องการได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น จากหลักสูตรแม่บทระดับชาติ มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ และสภาพชีวิตจริงโดยส่งเสริมสนับสนุนให้นาทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจและสังคมปลูกฝังให้รักและมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการเฉพาะกลุ่มตามศักยภาพสูงสุดของแต่ละบุคคล

5.3 วิธีพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

คำว่า การพัฒนา ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า **development** ซึ่งมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกหมายถึงการทำให้ดีขึ้น หรือทำให้สมบูรณ์ขึ้น และอีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง ทำให้เกิดมีขึ้น โดยเหตุนี้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร จึงอาจมีความหมายได้ สองลักษณะ เช่นเดียวกัน คือ ความหมายแรกหมายถึงการทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้น และอีกความหมายหนึ่งคือ การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย (สังัด อุทรานันท์. 2532 : 30)

ส่วนการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร (**Integrated Curriculum Development**) หมายถึง ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2533 : 1)

การจัดทำและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สามารถแยกเป็น 2 ส่วนคือ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการปรับและเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนพัฒนาวิธีการสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติมและจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติม การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาต

การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ เมื่อได้ตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเรียบร้อยแล้ว คณะทำงานต้องนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับเพื่อขออนุมัติการใช้หลักสูตร (เพิ่มพื้นที่ เศษะคุปต์ , ลัดดา ภูเกียรติ และ สุวัฒน์ สุวรรณแชตนิคม. 2544 : 259)

วิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือ การปรับหลักสูตรระดับชาติให้เข้ากับหลักสูตรท้องถิ่น โดยท้องถิ่นทำการปรับเนื้อหาสาระของหลักสูตรบางส่วนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นและสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง (สังัด อุทรานันท์. 2532 : 312) เท่าที่ปฏิบัติอยู่มีรูปแบบดังนี้คือ

1. แบบมีเสรีภาพในกรอบนโยบายส่วนกลาง คือ ท้องถิ่นมีเสรีภาพในการพัฒนาหลักสูตรระดับโรงเรียนในท้องถิ่นของตน ทั้งนี้โดยอาศัยนโยบายที่ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดให้ ระหว่างการดำเนินการส่วนกลางจะควบคุมดูแลช่วยเหลือ เพื่อให้หลักสูตรสนองนโยบายส่วนกลาง ขณะเดียวกันก็สนองความต้องการของท้องถิ่นด้วย

2. แบบที่ท้องถิ่นมีเสรีภาพในส่วนที่ส่วนกลางเหลือไว้ให้ คือส่วนกลางจัดทำหลักสูตรแม่บทขึ้นและเว้นที่ว่างให้มีวิชาเลือกเสรีซึ่งท้องถิ่นมีเสรีภาพในการกำหนดเนื้อหาวิชาสอนได้เอง

3. แบบให้เสรีภาพในขอบเขตในวงกว้าง คือ ให้ส่วนกลางและท้องถิ่นต่างก็กำหนดเกณฑ์อย่างต่ำของสิ่งที่เด็กทั่วประเทศจะต้องรู้ และที่เด็กในท้องถิ่นจะต้องเรียนรู้ตามลำดับ (Minimum Essentials) รวมกันเข้าเป็นหลักสูตรแกน ซึ่งถือว่าเป็นวิชาบังคับที่ทุกคน

ต้องเรียนส่วนที่เหลือเป็นวิชาเลือก หรือบังคับเลือก ซึ่งท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดหรือเสนอแนะ โดยส่วนกลางก็ได้

สรุปได้ว่าท้องถิ่นจะดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตร ดังนี้

1. เลือกใช้หลักสูตรที่กระทรวงศึกษาประกาศ ถ้าเห็นว่าเหมาะสม
2. ปรับ - เพิ่มเติม รายละเอียดเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับท้องถิ่น
3. เขียนหลักสูตรขึ้นใหม่

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มาลินี สายคำข้าว (2538 : 121 -130) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 พบว่า

1. ครูสังคมศึกษา ส่วนใหญ่ ใช้ความรู้เรื่องประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพุทธ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพราหมณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับบุญ - บาป และ นรก สวรรค์ หมู่บ้านวัฒนธรรม หรือแหล่งวัฒนธรรม และชีวประวัติของบุคคลในท้องถิ่น
2. วิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษา ด้านการเตรียมการสอนของครูสังคมศึกษา ส่วนใหญ่ศึกษาหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา และจุดประสงค์รายวิชาที่สอดคล้องกัน จัดซื้อ ขอยืม และขอบริจาคสื่อการเรียนการสอนจากแหล่งวิทยากรในท้องถิ่น และจัดทำเอกสารประกอบการเรียนการสอนขึ้น ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ใช้การบรรยาย ประกอบการซักถาม อธิบายและใช้สื่อประกอบ และสอนแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นในเนื้อหาที่สอน ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้นักเรียนจัดทำป้ายนิเทศในชั้นเรียน และบริเวณโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนในท้องถิ่น และจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประเมินผลงาน และการทดสอบแบบปรนัย
3. ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหา ดังนี้ คือ ด้านการเตรียมการสอนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นบุคคลขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในด้าน การอภิปราย และแสดงความคิดเห็นด้านการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในการทำข้อสอบแบบอัตนัย
4. ข้อเสนอแนะครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่เสนอ ได้แก่ขอให้กระทรวงศึกษาธิการ จัดอบรมและสนับสนุนงบประมาณให้ครูสามารถดำเนินการด้านการจัดเตรียมการสอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในท้องถิ่น และกิจกรรมเสริมหลักสูตร และสามารถวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประยูท สุระเดชไพบูลย์ (2539 : 53 – 54) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพรับรู้ และสภาพการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของศึกษาธิการอำเภอในเขตการศึกษา 7 ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการรับรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ของศึกษาธิการอำเภอตามธรรมชาติของศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา 7 โดยส่วนรวมอยู่ในระดับชัดเจนมาก และเมื่อการแสดงพื้นบ้าน และด้านที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ส่วนด้านภาษาถิ่นและวรรณกรรมพื้นบ้าน และวัตถุพื้นบ้านมีสภาพการรับรู้อยู่ในระดับชัดเจนพอสมควร

2. สภาพการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของศึกษาธิการอำเภอตามธรรมชาติของศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา 7 โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง และวิเคราะห์พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ศึกษาธิการอำเภอซึ่งปฏิบัติงานในสำนักงานศึกษาธิการอำเภอต่างขนาดกันมีระดับการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างกัน

3. มีการลำดับการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างกัน

4. สภาพความเป็นจริงในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเกี่ยวกับส่งเสริมปัจจัยการดำเนินงานได้แก่ปัจจัยด้านบุคลากร ทุน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการที่ได้รับจากหน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีดังนี้

4.1 ด้านบุคลากร ได้แก่ การส่งเสริมบุคลากรมาช่วยเหลือแนะนำเป็นบางครั้ง และการเชิญเกียรติคุณ

4.2 ด้านทุน ได้แก่ การให้ค่าตอบแทนในโอกาสที่ได้รับเชิญไปร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้ง และได้รับบริจาคบ้างเล็กน้อยเป็นบางครั้ง

4.3 ด้านวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ ความช่วยเหลือเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมและการแสดงเป็นครั้งคราว

4.4 ด้านการจัดการ ได้แก่ การช่วยเผยแพร่ผลงานและมอบหมายหน้าที่ให้เป็นวิทยากรเป็นบางครั้ง

เกษมเวียง อธิยะสุนทร และคณะ (2541 : 73 – 80) ได้ทำการศึกษาการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชรพบว่า ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ใช้ในโรงเรียนประถมศึกษานั้น ยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรมากนัก ความรู้ที่นำมาพัฒนาหลักสูตรส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพ

กรณีการ ิญส่งเสริม (2541 : 78 – 83) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนวิชางานประดิษฐ์

1. ครูผู้สอนวิชางานประดิษฐ์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ส่วนมากเป็นเพศชาย มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มี

ประสบการณ์ในการสอน 5 – 15 ปี สำหรับสภาพและปัญหาในการจัดการเรียนการสอน คือ ครูมีภาระงานอื่น ที่ต้องรับผิดชอบนอกเหนือจากงานสอน และไม่มีความถนัดในการสอนวิชางานประดิษฐ์ ตลอดจนไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารเท่าที่ควร ด้วยเห็นว่าเป็นวิชาที่มีความสำคัญน้อยกว่าวิชาอื่น รวมถึงส่วนมากไม่ทำงานประดิษฐ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน

2. นักเรียนส่วนมากเกิดพฤติกรรมตามทักษะกระบวนการ 9 ขั้น
3. นักเรียนเกิดพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ 7 ข้อ อยู่ในระดับดี และพอใช้
4. ผลการประเมินการปฏิบัติงานของนักเรียนอยู่ในระดับดีมากและดี
5. ผลการเรียนของนักเรียนในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอยู่ในระดับสูง
6. ผลประเมินตนเองของนักเรียนอยู่ในระดับดีมากและดี

นางลักษณ์ วงศ์ประเสริฐ และคณะ (2541 : 70 – 75) ได้ทำการศึกษาปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดน่าน พบว่า

1. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในด้านพัฒนาหลักสูตร การบริหาร และการจัดการด้านการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น ส่วนมากเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ มีสภาพและปัญหาในการเรียนการสอนเพราะวิทยาการไม่มีความรู้เรื่องการถ่ายทอด และได้รับการสนับสนุนน้อย

2. เวลาในการจัดการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อนข้างน้อย
3. ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือ

ศรวิรัตน์ บุญศรี และคณะ (2541 : 69 – 73) ได้ทำการศึกษาสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน พบว่า

1. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา ส่วนใหญ่หาความรู้มาใช้สอนในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ ครูผู้สอนมาใช้ในการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง มีการปฏิบัติน้อย

2. การจัดการเรียนการสอนที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ครูได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารมาก ส่วนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ได้รับการสนับสนุนในจำนวนน้อย

กรมวิชาการ โดยกองวิจัยทางการศึกษา (2542 : 36 – 47) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า

1. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีค่อนข้างน้อย ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้าน ที่รวบรวมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น เช่น จักสาน เทคนิคการทำกระดาษสา เทคนิคการทอผ้า และเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น

2. การสนับสนุนให้ครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารส่วนใหญ่ได้สนับสนุนให้ครูนำ ทั้งความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน โดยการให้คำแนะนำทั้งในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เชิงวิทยากรท้องถิ่น หรือผู้รู้ในท้องถิ่น หรือผู้ที่มาให้ความรู้แก่ครู ส่งเสริมการจัดทำสื่อการเรียนการสอนให้มีหลากหลาย สืบค้นแหล่งความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างครูกับประชาชนในท้องถิ่น

3. การนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่น มาจัดการเรียนการสอน โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ดำเนินการนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ในชุมชน การเรียนการสอนและนำมาเพิ่มเติมในรายวิชาที่สอนโรงเรียนมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยให้ครูผู้สอนนำเนื้อหา และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านมาเพิ่มเติมในรายวิชาที่สอนนำนักเรียนไปศึกษาและ เรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ของชาวบ้านและให้ครูผู้สอนนำกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ของชาวบ้านมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4. ปัญหา อุปสรรค ของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน คือ ขาดการสนับสนุน ด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ครูผู้สอนมีความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้าน ไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย และวิทยากรท้องถิ่นบางคนก็มีความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย

5. แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน

5.1 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ นำไปสู่การเรียนการสอน ควรเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรมสอดแทรกอยู่ด้วย และเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ผู้เรียน และสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2 กระบวนการเรียนการสอน เป็นการผสมผสาน ระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เน้นศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจชีวิต และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.3 ให้นักเรียนได้คิดอย่างอิสระ คิดหลายด้านหลายมุม และสรุปเป็นความรู้ และประสบการณ์ ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต

วิสากุล กองทองนอก (2543 : 130 – 143) ได้ทำการศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า

1. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533) สามารถนำไปใช้

ในรายวิชาต่างๆ เช่น ภาษาไทย กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ และ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

2. สภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนรวมทุกงาน อยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นงานธุรการ การเงิน และพัสดุอยู่ในระดับน้อย ส่วนในด้านของงาน วิชาการ งานบุคลากร งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานด้านหลักสูตร และงาน ด้านการเรียนการสอน อยู่ในระดับน้อย

3. ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการบริหารการศึกษาของโรงเรียนโดย ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

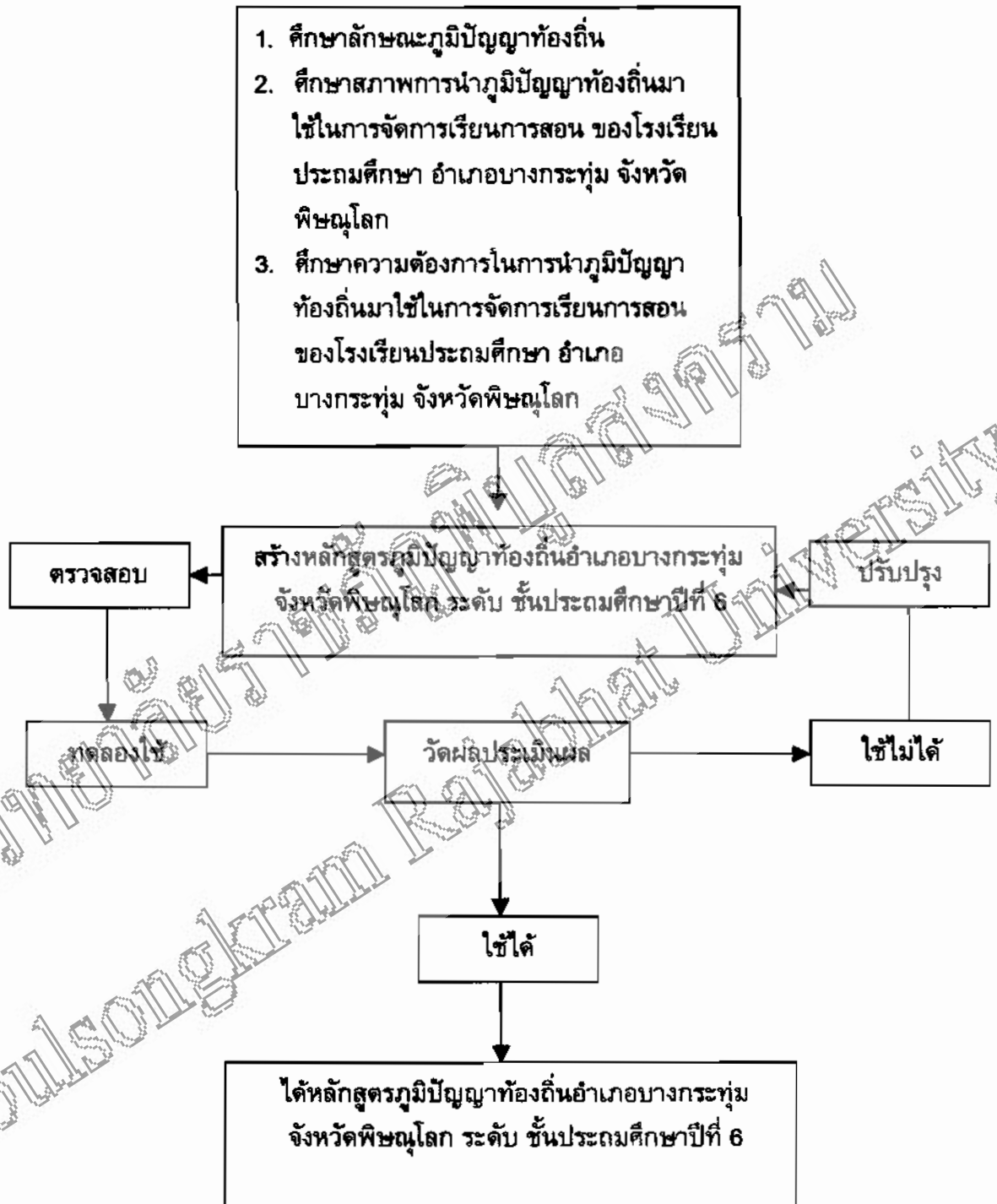
4. วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน สำนักงานการ ประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมมีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยอ้อมมากกว่าโดยตรง โรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษามีวิธีการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยอ้อมในงานวิชาการ งานบุคลากร งานธุรการ การเงิน และพัสดุ มีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ทั้งโดยตรงและ โดยอ้อมในงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กับชุมชน งานอาคารสถานที่ งานด้านหลักสูตร และงานด้านการเรียนการสอน ส่วนงานกิจการ นักเรียน มีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยตรงมากกว่าโดยอ้อม

ทิพาพร ศรีสุธรรม. (2545 : 74 - 75) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สหวิทยาเขต พิษณุโลก นครไทย อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก พบว่า

1. ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอนครไทย ส่วนใหญ่เป็นวิถีชีวิตในสังคม และชุมชน ที่มีทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอนครไทยที่เด่นชัด แบ่งจำนวนได้ 4 สาขาเรียงตามลำดับคือ สาขาอุตสาหกรรม และหัตถกรรม สาขาศาสนาและ ประเพณี สาขาการแพทย์แผนไทย และศิลปกรรมซึ่งทั้ง 4 สาขาโดยภาพรวมยังไม่ได้รับความ สนใจและยังไม่เห็นความสำคัญจึงมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลรุ่นหลังน้อยมาก

2. รูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของ โรงเรียนมัธยมศึกษา สหวิทยาเขตพิษณุโลก นครไทย อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก ของ ผู้บริหาร และครูผู้สอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย